

General-potpukovnik
FABIJAN TRGO

Uloga Dvadeset šeste dalmatinske divizije u mostarskoj operaciji

Uspješno izvedena mostarska operacija rezultat je borbenog dejstva gotovo cijelog Osmog dalmatinskog korpusa i 29. hercegovačke divizije. Razmatranje uloge pojedinih divizija u ovoj operaciji, konkretno 26. divizije, nema za cilj posebno isticanje njene uloge, a još manje zanemarivanje uspjeha i borbenih rezultata drugih jedinica. Smisao i cilj mog izlaganja jeste pokušaj uobličavanja nekih karakteristika borbenih dejstava 26. divizije svojstvenih njenom razvoju, dotadašnjim borbenim iskustvima, kao i njihove primjene u novim uvjetima.

Kao i ostale divizije Osmog korpusa, 26. divizija je napustila svoje operativno područje, za koje u širem smislu kažemo da obuhvata Dalmaciju i njene otoke. To je, svakako, bila novina na njenom borbenom putu, što je zahtijevalo upoznavanje svih karakteristika novog područja — od zemljišta do stanovništva — i prilagođavanje, uvjetno rečeno, tim novim prilikama. Snabdijevanje divizije borbenim i intendantskim materijalom postalo je složenije.

Koncentracija divizije je izvršena, prema ondašnjim prilikama i mogućnostima, u rekordnom vremenu. Brigade su bile razmještene u srednjoj i sjevernoj Dalmaciji i imale su zadatak da osiguravaju obalski pojas. Sa svojih položaja u rejone prikupljanja (Imotski) brigade su se prebacile za četiri dana, od 1. do 4. februara. Pored marša, korištena su skoro sva prevozna sredstva — brodovi, željeznica i kamioni. Razumljivo, ta sredstva su bila skromna, i bila su potrebna za prebacivanje i ostalih jedinica korpusa. Najteže je bilo 12. dalmatinskoj brigadi, koja je prešla iz Vrlike do pred Široki

Brijeg za četiri dana, uglavnom maršem, — oko 450 km. Četvrtog februara izdata je korpusna zapovijest za napad. Nakon toga, jedinice zauzimaju polazne položaje, organiziraju napad koji je otpočeo 6. februara 1945, ujutro. U nekim napisima i diskusijama iznošena su mišljenja da je divizija mogla već 5. februara preći u napad na Široki Brijeg i time onemogućiti njemačkom 370. puku (do tada u Konjicu) da u toku noći 5/6. februara uđe u Široki Brijeg, čime je pojačana neprijateljska odbrana. Međutim, kad analiziramo tempo koncentracije, dolazak jedinica u rejone prikupljanja, zatim na polazne položaje, možemo da zaključimo da prije 6. februara divizija objektivno nije mogla da se pripremi za napad i da stupi u borbu. Jedna njena brigada (12. dalmatinska) iz pokreta, nakon iscrpljujućeg usiljenog marša, krenula je u napad.

Dvadeset šesta divizija (sastava četiri brigade), najjača divizija Osmog korpusa, uoči mostarske operacije imala je oko 11.000 boraca (od toga 454 žene) i bila je naoružana i opremljena, za naše prilike, najsuvremenijom borbenom tehnikom. Njena vatrena moć najbolje se vidi iz naoružanja: pušaka 6.941, automata 1.704, mitraljeza 580, minobacača 100, protivtenkovskih topova 42, protivavionskih topova pet. Divizija je dobila zadatak da zajedno s Tenkovskom brigadom, uz podršku Artiljerijske brigade — što je zajedno predstavljalo glavnu udarnu snagu Osmog korpusa — napada na pravcu glavnog udara, i to najprije likvidira neprijateljsko uporište Široki Brijeg, zatim da iz pravca Širokog Brijega produži napad prema Mostaru i da ga oslobodi zajedno sa ostalim snagama Osmog korpusa i 29. hercegovačkom divizijom.

Najjače neprijateljske utvrđene otporne tačke u Širokom Brijegu bile su samostan sa gimnazijom, Duvanska stanica i Cigansko brdo. Neprijatelj je upotrijebio sva sredstva zaprečavanja, a posebno gusta su bila minska polja.

Zamisao Štaba 26. divizije (komandant Božo Božović i politkomesar Dušan Korać) za napad na Široki Brijeg, bila su: frontalni napad sa Prvom i 11. dalmatinskom i Tenkovskom brigadom, a na lijevom krilu, obuhvat 12. brigadom, koja treba da prodre u pravcu s. Knežpolja i da sa tog pravca napada na Široki Brijeg. Treća prekomorska brigada imala je zadatak da osigurava lijevi bok prema Rakitnom i spriječi eventualni napad oko 1.000 pripadnika ustaške milicije koji su se tamo nalazili. Druga dalmatinska brigada Devete divizije, na dosta širokom frontu, osiguravala je napad 26. divizije iz pravca Mostara, a na desnom krilu, Treća brigada Devete dalmatinske divizije.

Početni napad uslijedio je 6. februara ujutro (6,30 sati) nakon avijacijske i artiljerijske pripreme. U dvodnevnoj borbi, 6. i 7. februara, likvidirano je neprijateljsko uporište Široki Brijeg. Dejstva su se karakterizirala silinom udara. Težište je bilo na kombinaciji frontalne borbe sa krilnim obuhvatom manjim snagama (12. brigada), radi proboja neprijateljeve odbrane i uništenja na obrambenim položajima. Neprijatelj nije potiskivan već je uništen na svojim obrambenim položajima. Napad, sličan suvremenim napadima ostalih armija u drugom svjetskom ratu, izveden je danju, što je omogućilo bolje sadejstvo pješadije s artiljerijom, tenkovima i avijacijom. Dotada stečeno iskustvo 26. divizije u sadejstvu sa ostalim vidovima i rodovima, posebno u kninskoj operaciji, došlo je do punog izražaja prilikom borbi za likvidiranje neprijateljskog uporišta Široki Brijeg. Žestina i intenzitet borbi na Široki Brijeg i jak otpor neprijatelja, najbolje se vide iz broja izbačenih iz stroja. Na Širokom Brijegu 26. divizija imala je 105 mrtvih, 448 ranjenih, 49 nestalih — ukupno su 602 borca i rukovodioca izbačeni iz stroja. To iznosi oko 6 odsto sastava divizije. Neprijateljski gubici u Širokom Brijegu iznosili su 719 poginulih i 104 zarobljena vojnika. O žestini borbe kazuje nam i njemački vojni pisac F. Schraml, koji u svojoj knjizi* kaže da je naša artiljerija samo kod Širokog Brijega ispalila u jednom danu 3.000 granata na obrambene položaje.

Kad je riječ o borbama za oslobođenje Širokog Brijega, mislim da ne bismo smjeli u našoj raspravi mimoići pokušaje izvrtanja historijske istine i tendenciozne interpretacije u vezi s tim događajem, što je naročito došlo do izražaja u vrijeme nacionalističkog »masovnog pokreta«. Naime, neki krugovi katoličke crkve pokušali su izvrtanjem činjenica prikazati da su navodno jedinice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije svjesno i planirano izvršile napad na samostan kao takav i na svećenička lica. Legitimitet te teze protagonisti »mas-poka« pokušali su osnažiti čak i sudskim presudama, koje se, naravno, nisu mogle održati. Kao što se zna, do borbe za oslobođenje Širokog Brijega došlo je u okviru operacija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije za oslobođenje Mostara, odnosno Hercegovine, na čijem području je tada bio najistureniji dio rasporeda njemačkih snaga na Balkanu. Dokumenti naše, njemačke i ustaško-domobranske provenijencije jasno i nedvojbeno kazuju da su se u vrijeme borbi za oslobođenje Širokog Brijega u samostanu i na položajima oko njega, u istom stroju sa njemačkim i ustaško-domobranskim jedinicama, nalazili i svećenici sa puškom u ruci. Jedinice 26. divi-

* F. Schraml, Kriegsschauplatz, Kroatien, Nackargemünd 1962.

zije borile su se protiv onih koji su branili »najjače utvrđenu točku«, a to je bio samostan. Treba napomenuti da su borci 26. divizije, kao uostalom i borci cijele Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, pretežno bili vjernici. Dakle, nije se radilo o napadu ateista na duhovna lica, već o borbi boraca 26. divizije i napadu na neprijateljske položaje, bez obzira tko ih brani. Za velike ideale, za oslobođenje zemlje, na pragu samostana u Širokom Brijegu poginuli su mnogi teisti.

*

Nakon oslobođenja Širokog Brijega, 26. divizija, sa Tenkovskom i Artiljerijskom brigadom, ostala je i dalje na težištu napada Osmog korpusa: napadala je pravcem Široki Brijeg — Mostar. Nakon kraćeg predaha i manjih borbi (8—13. februara) divizija, na osnovi korpusne zapovijesti od 12. februara, ponovo probija front. Njen borbeni poredak činila su dva ešelona: tri brigade u napadu, jedna u rezervi. Pred sobom je imala najjače dominantne neprijateljske položaje: Jastrebrinku (k. 1139), Mikuljaču (k. 901) i Keveljaču (k. 475). Divizija ih je zauzela u toku 13. februara, i time stvorila uvjete za upad u grad sa pravca zapada. Sutradan, 14. februara, 12. brigada 26. divizije, preko sela Cim probila se do mosta kralja Aleksandra kod hotela »Neretva«, i oko 13 sati njene jedinice, zatim jedinica 11. brigade, prešle su na lijevu obalu Neretve. Jedinice Treće prekomorske brigade zauzele su Ljuti i Crni vrh i potisle neprijatelja prema selu Vilovići. Štab 26. divizije, prateći dinamiku borbe, uveo je pravovremeno u borbu rezervu — Prvu dalmatinsku brigadu, koja je u večernjim satima izbila kod mosta kralja Aleksandra, zatim se i ona prebacila na lijevu obalu Neretve. Oko 18 sati na lijevu obalu rijeke prešli su i naši tenkovi. Do 19 sati grad je bio potpuno oslobođen. Dvadeset šesta divizija, u borbama vođenim 13. i 14. februara, izvršila je u mostarskoj operaciji zadatak koji joj je postavio Štab Osmog korpusa. Oslobođenje Mostara bio je veliki uspjeh Osmog korpusa i 29. hercegovačke divizije.